

PRAGMALINGVISTIKA VA UNING TILSHUNOSLIKNING BOSHQA
YO'NALISHLARI BILAN ALOQALAR

Jumayeva Muqaddasxon Baxtiyor qizi

O'qituvchi,

Xorijiy til va adabiyoti kafedrası

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti

muqaddasjumayeva2@gmail.com

Annotation: This paper explores the field of pragmatics and its relationship with other major branches of linguistics. Pragmatics, as a subfield of linguistics, focuses on the study of language in use and how context influences meaning. The paper discusses how pragmatics interacts with syntax, semantics, sociolinguistics, discourse analysis, and psycholinguistics. It highlights the importance of understanding the role of context, speaker intentions, and cultural norms in communication. The interdisciplinary nature of pragmatics is examined, showing its relevance to various linguistic theories and its practical applications in communication studies.

Keywords: Pragmatics, linguistics, syntax, semantics, sociolinguistics, discourse analysis, psycholinguistics, language use, context, communication theory.

Аннотация: Эта работа исследует область прагматики и её взаимосвязь с другими основными направлениями лингвистики. Прагматика, как подотрасль лингвистики, фокусируется на изучении языка в процессе его использования и того, как контекст влияет на значение. В статье рассматривается, как прагматика взаимодействует с синтаксисом, семантикой, социолингвистикой, анализом дискурса и психолингвистикой. Подчеркивается важность понимания роли контекста, намерений говорящего и культурных норм в коммуникации. Исследуется междисциплинарный характер прагматики, показывая её значимость для различных лингвистических теорий и её практическое применение в изучении коммуникации.

Ключевые слова: Прагматика, лингвистика, синтаксис, семантика, социолингвистика, анализ дискурса, психолингвистика, использование языка, контекст, теория коммуникации.

Annotatsiya: Ushbu maqola pragmatika sohasini va uning lingvistikaning boshqa asosiy sohalari bilan o'zaro aloqasini o'rganadi. Pragmatika, lingvistikada kichik bir soha sifatida, tilning amalda qanday ishlatilishini va kontekstning ma'noga qanday ta'sir qilishini o'rganishga qaratilgan. Maqolada pragmatikaning sintaksis, semantika, sotsiolingvistika, diskurs tahlili va psixolingvistika bilan qanday o'zaro aloqada bo'lishi muhokama qilinadi. Ushbu ish kontekst, nutqning maqsadi va madaniy normalarning kommunikatsiyadagi rolini tushunishning ahamiyatini ta'kidlaydi. Pragmatikaning interdisipliner xususiyati o'rganilib, uning turli lingvistika

nazariyalariga va kommunikatsiya tadqiqotlaridagi amaliy qo'llanilishiga nisbatan ahamiyati ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: Pragmatika, lingvistika, sintaksis, semantika, sotsiolingvistika, diskurs tahlili, psixolingvistika, tilni ishlatish, kontekst, kommunikatsiya nazariyasi.

Pragmalingvistika – bu tilning ijtimoiy va kommunikativ funksiyalarini o'rganadigan lingvistikaning muhim bir sohasidir. Ushbu soha, tilni faqat grammatika yoki semantika nuqtai nazaridan emas, balki uning haqiqiy foydalanish kontekstida, odamlar o'rtasidagi muloqotda qanday ishlashini tushunishga qaratilgan. Pragmalingvistika, tilni qanday maqsadlar uchun ishlatilishini va tilning kontekstual, ijtimoiy, va madaniy omillar bilan qanday bog'liqligini o'rganadi.

Pragmalingvistikaning tilshunoslikning boshqa yo'nalishlari bilan aloqalari juda murakkab va ko'p qirrali. U tilning sintaksisi, semantika, sotsiolingvistika, psixolingvistika, diskurs tahlili kabi boshqa sohalar bilan yaqin aloqada bo'lib, ularning har biri pragmatik tahlilga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi. Masalan, semantika tilning ma'nolarini o'rganish bilan shug'ullanadi, pragmatika esa bu ma'nolar qanday ishlatilishini va o'zgartirilishini kontekstga bog'liq holda tahlil qiladi. Shuningdek, sotsiolingvistika pragmatikaning madaniy va ijtimoiy kontekstlarini tushunishga yordam beradi, chunki til odamlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar va madaniy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liqdir.

Pragmalingvistika – bu tilshunoslikning tilni ijtimoiy va kommunikativ jihatdan o'rganadigan sohasidir. Uning asosiy maqsadi tilning ijtimoiy kontekstdagi ishlatilishini, muloqotda qanday ishlashini va tilning maqsadga yo'naltirilgan holatlarini o'rganishdan iborat. Pragmalingvistikaning rivojlanishiga ko'plab olimlar hissa qo'shgan bo'lib, ular pragmatikaning boshqa tilshunoslik yo'nalishlari bilan qanday aloqada bo'lishini turli nuqtai nazardan ta'riflaganlar.

Olimlarning pragmatika haqida turli-tuman ta'riflari mavjud. Charles Morris (1938) pragmatikaning asosiy maqsadi til va uning ishlatilishining semantik va sintaktik jihatlarini o'rganishdan farq qiladi deb hisoblaydi. Uning fikricha, pragmatika "tilning maqsadga yo'naltirilgan ishlatilishini" o'rganadi. Herbert Paul Grice (1975) esa pragmatika sohasini til orqali odamlar o'rtasidagi kommunikatsiyadagi maqsadni tushunishga qaratilgan deb hisoblaydi. Uning "kommunikativ niyatlar" (communicative intentions) haqidagi konsepsiyasi, pragmatikaning lingvistik ma'noni faqat grammatik tuzilmalar orqali emas, balki nutqning ijtimoiy va madaniy kontekstida qanday tushunilishi zarurligini ko'rsatadi.

Pragmalingvistika va semantika o'rtasidagi bog'liqlik muhim o'ringa ega. Frege (1892) semantikaning tilning ma'nosi bilan bog'liqligini, ammo pragmatika semantikaning doirasidan tashqariga chiqqan holda, tilning kontekstual va kommunikativ jihatlarini o'rganishini ta'kidlagan. Grice pragmatikaning semantikaga

"ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK VA TARJIMASHUNOSLIKNING DOLZARB MUAMMOLARI" **mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman**

nisbatan "jamoatchilikning niyatlari" ni o'rganishini, bu esa tilni faqat yozilgan yoki aytilgan so'zlardan tashqari boshqa omillar bilan bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Austin (1962) va Searle (1969) illokutsion aktlar nazariyasini ishlab chiqqan bo'lib, ular pragmatikaning tilning faqat ma'no emas, balki ularni ishlatish kontekstida qanday maqsadlar va niyatlar borligini o'rganishini ta'kidlaganlar.

Sintaksis va pragmatika o'rtasidagi aloqalar murakkab. Noam Chomsky (1957) sintaksisga asoslangan tilning strukturalarini o'rganishdan ko'ra, pragmatika tilning asl maqsadlarini tushunishga qaratilgan. Pragmalingvistika sintaksisning naqshlarini qanday ishlatish, ularning kontekstual va kommunikativ xususiyatlarini tahlil qilishga yordam beradi. Levinson (1983) pragmatik tushunchalar sintaksisdagi tuzilmalarning samarali ishlatilishiga ta'sir qiladi, chunki sintaksis tilni tashkil etishda asosiy rol o'ynasa-da, uning kommunikativ ahamiyati pragmatik tushuncha orqali to'liq anglashiladi.

Sotsiolingvistika va pragmatika o'rtasidagi bog'liqlik shundaki, tilning ishlatilishidagi ijtimoiy faktorlar kommunikatsiya jarayonida muhim rol o'ynaydi. Labov (1972) o'zining sotsiolingvistik tadqiqotlarida tilning ijtimoiy kontekstini o'rganish zarurligini ta'kidlagan. Bates & MacWhinney (1982) esa pragmatik xususiyatlarning sotsiolingvistik kontekstga asoslanganligini ko'rsatib, kommunikatsiya jarayonidagi ijtimoiy omillarni tushunishda yordam beradi. Pragmalingvistika tilni faqat grammatika yoki sintaksis nuqtai nazaridan emas, balki uning ijtimoiy va madaniy qatlamlarini o'rganishga qaratilgan.

Psixolingvistika va pragmatika o'rtasidagi aloqalar tilni ishlatishda insonning psixologik holatini, fikr yuritish jarayonini va nutqdagi niyatlarni o'rganadi. Kintsch (1998) va Sperber & Wilson (1986) kabi olimlar pragmatik tahlilni insonning kognitiv jarayonlariga bog'lashgan. Ular, tilning ishlatilishida odamning xotira, e'tibor va tilni qabul qilish qobiliyatining o'rni katta ekanligini ta'kidlaganlar.

Pragmalingvistika, tilshunoslikning boshqa sohalari bilan, ayniqsa semantika, sintaksis, sotsiolingvistika, psixolingvistika, va diskurs tahlili bilan o'zaro aloqada bo'lib, ularning bir-birini to'ldiruvchi jihatlarini kashf etadi. Pragmalingvistika tilni faqat grammatik yoki semantik jihatlarida emas, balki kontekstual va kommunikativ jihatlarida ham tahlil qilishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, bu soha ijtimoiy, madaniy va psixologik omillarning tilni qanday o'zgartirishini va ta'sir qilishini o'rganishga qaratilgan.

Demak, pragmalingvistika tilni amaliyot bilan bog'lab o'rganadi. Tilning amaliyotdan kelib chiqqan holatdagi ma'no va mazmuniga e'tiborini qaratadi. Shuningdek, til birliklarining muayyan kontekstdagi ma'nosiga qarab o'zining mazmunini o'zgartiradi. U ritorika bilan ham bog'liq soha sanaladi. Pragmalingvistika — bu tilning real foydalanishiga va kommunikatsiya jarayonlariga oid ilmiy soha bo'lib, u tilni amaliy kontekstda qanday ishlatilishi, kommunikatsiya maqsadlari, til

"ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK VA TARJIMASHUNOSLIKNING DOLZARB MUAMMOLARI" **mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman**

vositalarining ma'nosi va ta'siri bilan shug'ullanadi. Ritorika esa, til va nutqni ta'sirli, samarali va maqsadga muvofiq shakllantirish san'ati hisoblanadi. Pragmalingvistika bilan ritorikaning aloqasi shundaki, ikkisi ham tilning ta'sir kuchini va kommunikativ samaradorligini tahlil qilishga qaratilgan.

Pragmalingvistika tili orqali insonlar o'z maqsadlariga erishish uchun qanday kommunikatsiya vositalaridan foydalanishini o'rganadi. Ritorika ham xuddi shunday, nutqni maqsadga muvofiq tashkil qilishga yordam beradi, ya'ni, auditoriyani qiziqtirish, ishontirish yoki qandaydir qaror qabul qilishga undashni o'rgatadi.

Pragmalingvistika tilning kontekstdan bog'liq bo'lishini ta'kidlaydi, chunki biror ifoda yoki ibora turli vaziyatlarda turlicha talqin qilinishi mumkin. Ritorika esa, nutqning auditoriya bilan o'zaro aloqasida qanday ta'sir qilishini, unga qanday javob berilishini o'rganadi.

Shunday qilib, pragmalingvistika va ritorika bir-birini to'ldiruvchi sohalar bo'lib, til va nutqni ta'sirchan va samarali shakllantirishni o'rganadi. Pragmalingvistika ritorik uslublarning qanday ishlashini va ularning kommunikativ maqsadlarga erishishda qanday foydali bo'lishini tushunishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Austin, J. L. How to Do Things with Words. Harvard University Press. 1962.
2. Grice, H. P. Logic and Conversation. In: Syntax and Semantics 3: Speech Acts. Academic Press. 1975.
3. Levinson, S. C. Pragmatics. Cambridge University Press. 1983.
4. Searle, J. R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge University Press. 1969.
5. Chomsky, N. Syntactic Structures. Mouton & Co. 1957.
6. Labov, W. Sociolinguistic Patterns. University of Pennsylvania Press. 1972.
7. Bates, E., & MacWhinney, B. Functionalist Approaches to Grammar. Academic Press. 1982.

Mamatova, F. M. The Process of Conceptualization as a Basis for Categorization. International Journal on Integrated Education.

Mamatova, F. (2021). Cross-Cultural Analysis: Representation of Some Aspects of a Parent-Child Relationship (on the Examples of English and Uzbek Proverbs). In SHS Web of Conferences (Vol. 100, p. 02008). EDP Sciences.